

Prof. zw. dr hab. Waldemar J. Dziak

ISP PAN Warszawa

Recenzja monografii dr Agnieszki Kuszewskiej *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja terroryzmu i inne wyzwania*, pracy która jest podstawą do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie: nauki o polityce

Habilitantka Agnieszka Kuszewska stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce otrzymała w lutym 2009 roku, uchwałą Rady Naukowej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, na podstawie rozprawy *Konflikt indyjsko-pakistański o Kaszmir w latach 1947–2006 jako zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Od eskalacji do rozmów pokojowych*. Jako osiągnięcie naukowe, będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego dr Agnieszka Kuszewska wskazała monografię: *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*, wydaną w 2015 roku przez Wydawnictwo Naukowe PWN S.A.

Jest rzeczą bez wątpienia zasługującą na uznanie, że Habilitantka od lat pozostaje wierna swojej specjalizacji, dość wąskiemu kręgowi własnych zainteresowań. Taka wierność pasjom badawczym procentuje; dzięki niej dr Agnieszka Kuszewska stała się uznanym autorytetem w środowisku badaczy, zajmujących się tematyką azjatycką, szeroko pojmowaną.

Nie ukrywam, że przed otrzymaniem do recenzji dorobku naukowego Habilitantki znane mi były dwie jej monografie: *Konflikt indyjsko-pakistański o Kaszmir w latach 1947–2006 jako zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Od eskalacji do rozmów pokojowych* (PWN, Warszawa 2010) oraz *Indie i Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty, strategie*,

bezpieczeństwo, (Wyd. Difin, Warszawa 2013). Wymienione prace uważam za interesujące i przydatne w pracy dydaktycznej. O problemach dla polskiego czytelnika nierzadko złożonych, wielowątkowych dr Agnieszka Kuszewska pisze z rozmachem; dba o logikę wyводу, precyzję słowa, choć w ocenach zachowuje właściwą sobie powściągliwość. Czytelnik ani na chwilę nie wątpi w kompetencję Autorki jako badacza i znajomość zagadnień, które porusza.

Wskazana jako podstawa do postępowania o nadanie tytułu doktora habilitowanego praca: *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania* jest – jak pisze Habilitantka – wkładem „do analizy dynamiki współczesnych uwarunkowań międzynarodowych z odniesieniem do istotnego pod względem strategicznym regionu Azji Południowej”, a problematyka podjęta w pracy „jest ważna z punktu widzenia nauki o stosunkach międzynarodowych, nauki o bezpieczeństwie, a także teorii polityki i teorii konfliktów”.

Warto dodać, że problem Pakistanu i jego teraźniejszości, oraz w dużym stopniu jego przyszłości, jest niezwykle ważny politycznie: zarówno dla równowagi sił w regionie, jak i dla przyszłych relacji w trójkącie Chiny – Indie – Pakistan. Ma także kluczowe znaczenie dla normalizacji sytuacji w Afganistanie, walki z międzynarodowym terroryzmem i interesów Stanów Zjednoczonych w tym regionie świata.

Sytuacja na azjatyckiej szachownicy, na której oprócz Pakistanu, Indii, i Chin grają także Stany Zjednoczone jest niezwykle dynamiczna. W tym regionie nieustannie toczy się gra o wielką stawkę; w tej grze od dawna biorą udział Rosja i Japonia, nieśmiało wkracza również Unia Europejska. Nic tu nie jest ani proste, ani ostateczne, wszystko drży. Sytuacja może zmienić się w każdej chwili; możliwe są wszelkie konfiguracje; szybkie wolty, zmiany wektorów; tu wcale nie jest oczywiste, że przyjaciel naszego wroga jest naszym wrogiem. I choćby to jest już wystarczającym powodem, aby bliżej przyjrzeć się temu niezwykle miejscu na ziemi.

Doktor Kuszewska – co słusznie podkreśla w swoich badaniach naukowych – przyjmuje metodę interdyscyplinarną, będącą ważnym i skutecznym narzędziem w nauce o stosunkach międzynarodowych. Analizując problemy Pakistanu korzysta z warsztatu politologicznego, historycznego, socjologicznego i prawniczego. Ważną metodą badawczą jest obserwacja uczestnicząca, wywiady z ekspertami z różnych dziedzin, analizy raportów i innych tekstów źródłowych, dokonane przez Autorkę podczas pobytów w Pakistanie w latach 2013–2015.

Czy warto zajmować się Pakistanem, a w mówiąc precyzyjnie: Islamską Republiką Pakistanu. Jeżeli ktoś ma wątpliwości, warto przypomnieć, że to jedyne jak dotąd państwo muzułmańskie, posiadające broń atomową. Broń i program atomowy, które w dużym stopniu zostały sfinansowane przez inny islamski kraj: Arabię Saudyjską; bynajmniej nie z miłości do Pakistanu, ale we własnym, dobrze pojętym interesie państwowym Arabii Saudyjskiej.

Trzeba w tym miejscu przypomnieć, że mimo sankcji ONZ, Pakistan przez długie lata współpracował z Koreą Północną, rozwijając zarówno własny potencjał raketowy, jak i atomowy. Nie zapomnijmy, że A. Q. Khan, uważany za ojca pakistańskiej bomby atomowej i narodowego bohatera Pakistanu, przez wiele lat prowadził „prywatne usługi” na rzecz innych państw, pragnących posiadać broń atomową.

Pakistan nie jest zwykłym państwem. Z jednej strony to sojusznik Stanów Zjednoczonych, z drugiej strony – w wielu kwestiach – wróg Waszyngtonu. Pakistan to przyjaciel Chin i wróg Indii, oficjalny członek międzynarodowej koalicji antyterrorystycznej, a z drugiej strony sympatyk najbardziej radykalnych ugrupowań islamskich, walczących z oficjalnymi władzami w Afganistanie. Ten właśnie Pakistan, wspólnie ze Stanami Zjednoczonymi, poszukiwał Bin Ladena, najgroźniejszego terrorysty świata, w rzeczywistości ukrywając go przez całe lata na własnym terytorium. Pakistan, o czym nie można zapominać to także jedno z najludniejszych państw świata: dziś szosta demograficzna potęga, piąta – już wkrótce.

Ma przeto rację dr Agnieszka Kuszewska zwracając uwagę na geostrategiczne usytuowanie Pakistanu. Położenie „nad Morzem Arabskim, w sąsiedztwie m.in. Iranu i Afganistanu, działalność licznych organizacji islamskich radykałów na terytorium Pakistanu, zaangażowanie tego państwa w przewlekły, nierozwiązany konflikt z Indiami to jedne z ważniejszych czynników, które sprawiają, że zrozumienie szczególnej specyfiki Pakistanu i jego wielu oblicz jest niezbędne do analizy obecnych południowoazjatyckich realiów, a także do budowy [sic! – uwaga moja – WJD] przyszłych scenariuszy”.

Chciałabym zwrócić uwagę na niezwykle celną diagnozę Autorki, która zauważa, że Pakistan powstał przecież na fundamencie tzw. teorii dwóch narodów, akcentującej wyznaniowość jako kluczowy czynnik państwowotwórczy. Religia stała się więc fundamentalnym elementem w procesie powstawania i wzmacniania państwowości Pakistanu; wywołała też, trwającą nieprzerwanie do dziś, wewnętrzną debatę nad rolą islamu w życiu politycznym i społecznym kraju.

Specyfika i wyjątkowość wewnętrznej i sytuacji Pakistanu – jak słusznie zauważa Autorka – polega na tym, że „rywalizacja dwóch porządków politycznych, prawnych i społecznych stała się nieodłączną częścią pakistańskiej rzeczywistości, przy czym żaden z nich nie ma szans na jednoznaczne zwycięstwo”. Dlatego też – zdaniem Habilitantki w tym sporze przeplatają się w Pakistanie „dwie główne przeciwstawne sobie wizje umiarkowanego państwa muzułmańskiego i państwa islamskiego zarządzanego w oparciu [sic! – uwaga moja – WJD] o restrykcyjne prawo szariatu. Żadna z nich nie ma szans, by zdobyć znacząco dominującą pozycję”. Tę właśnie konstatację uważam za kluczową dla zrozumienia pakistańskiej specyfiki i zagrożeń na przyszłość.

Monografia dr Agnieszki Kuszewskiej nie jest chronologicznym przedstawieniem dziejów Pakistanu, ale pogłębioną analizą wszystkich, bardzo

złożonych uwarunkowań politycznych, prawnych i społecznych, które doprowadziły Pakistan do obecnego stanu, analizą kondycji państwa, jego zagrożeń i niepewnie rysującej się przyszłości. Zaletą pracy jest (dość szczegółowa) analiza polityki najważniejszych przywódców Pakistanu, zarówno cywilnych, jak i wojskowych i pokazaniu na tym tle procesów wzajemnego przenikania się pakistańskiego nacjonalizmu z ideologią islamskiego radykalizmu.

Kto rządzi w Pakistanie? Odpowiedzi na to właśnie pytanie Autorka poświęciła drugi rozdział pracy, rozdziału bardzo dobrze udokumentowanego i niezwykle przejrzystego przedstawiającego rzeczywistą rolę establishmentu wojskowego-wywiadowczego w strukturach władzy Pakistanu. Trzeci rozdział pracy poświęcony jest analizie sytuacji we wszystkich prowincjach Pakistanu: Pendżabie, Sindh, Beludżystanie, Chajberze, z naciskiem na działające tam ruchy autonomiczno-separatystyczne oraz ich wpływu na integralność terytorialną państwa. Tę część pracy czyta się ze szczególnym zainteresowaniem. Autorka przedstawia w nim wiele faktów, nieznanymi dotąd polskiemu Czytelnikowi (nie wyłączając specjalistów). Wypada zatem całkowicie zgodzić się z „autorecenzją” dr Kuszewskiej, która pisze, że jest to pionierskie na polskim rynku wydawniczym, tak wnikliwie omówienie tematu. W rozdziale czwartym uwagę zwraca opis konfliktu między Indiami a Pakistanem, dwoma państwami nuklearnymi, bez perspektyw na szybkie zakończenie. W zakończeniu monografii dr Agnieszka Kuszewska pokusiła się również o własny, autorski scenariusz rozwoju sytuacji w Pakistanie, podpowiadając rozwiązania naprawy sytuacji w państwie oraz sposoby na poprawę wizerunku państwa na forum międzynarodowym.

Literatura wykorzystana w pracy jest wystarczająca dla udowodnienia pytań badawczych. Słuszny jest również wybór metod badawczych, gdyż trafnie pozwala zdiagnozować problemy pakistańskiego państwa. Zamieszczony przez

dr Agnieszkę Kuszewską wykaz publikacji prac naukowych oraz informacji o jej osiągnięciach dydaktycznych jest dowodem, że Autorka spełnia wszystkie warunki, by uzyskać rekomendację do dalszego postępowania o nadanie Jej tytułu doktora habilitowanego w dziedzinie: nauki o polityce.

prof. zw. dr hab. Waldemar Jan Dziak

Warszawa, 26 listopada 2015